

Türk Aydınlanma Hareketinde Halkevleri

İçeriği Yazan: [Gökmen](#) [1] Zaman: Salı, 30/08/2011 - 18:24

Yazar: Vural GÜNDÜZ

Halk eğitim çalışmalarına hem iktisadi ve teknik sebeplerden, hem de toplumun sosyal ve politik olayları üzerinde önemle durulmuştur. Eğitim çalışması da buna bağlı olarak çeşitlilik göstermiştir. Bizde halkevlerinin ortaya çıkışı belirlenen amaçlarının tümüne yönelik bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Yurdumuzun her köşesinin tarihini, coğrafyasını, etnoğrafya ve folklorunu tanıtmaya yönelik olarak kurulan halkevleri, Cumhuriyet döneminin en önemli kültürel hareketlerinden biri olmuştur.

Bir devlet kuruluşu olarak doğan halkevleri; Türk İnkılâbının milletın ruhuna sindirmek, halkın gönlünde bir inkılabın ateşini canlı tutmak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Türk Ocaklarının yarattığı boşluğu doldurmak için, Atatürk Halkevleri modelini gündeme getirmiştir. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde araştırmacılar gönderilmiş ve yaygın kitle eğitiminin nasıl yapıldığı araştırılmıştır.

Halkevlerinin kuruluş amacı, yeni bir toplum, yeni bir hayat tarzı ve bu hayat tarzının gerektirdiği alışkanlıklar, davranış - düşünüş biçimleri, sanat, müzik zevki ve eğlence biçimlerini değiştirmek, kısacası kafa yapısını yeniden şekillendirmek ve "halkı terbiye etmektir."

Yeni değerlerle donatılmış bir toplum oluşturma hedefi yönündeki çalışmalar çoğunlukla "halk terbiyesi" ve kimi zaman da "inkılâp terbiyesi" kavramlarıyla ifade edilmiştir. Halk terbiyesi kavramında somutlaşan amaçlar şöyle özetlenebilir: Alistırma, eğitim ve anlatma yöntemleriyle yeni kuşakların yetiştirilmesi, buna koşut olarak eski kuşakların yeni düşüncelere ısındırılması ve bunları sağlayacak toplumsal değişimlerin gerçekleştirilmesi. 1930'larda devrimlerin, genelde toplumsal nitelikli olduğu ileri sürülebilir. Bu yıllarda yaygın halk eğitimine öncelik verilmeye ve bu amaçla kurum ve kuruluşlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla, toplumsal ve kültürel bir değişim, dönüşüm ve yapılanmaya gidilmesi amaçlanıyordu. Bu bağlamda halk eğitiminden amaç, toplumu sosyal ve kültürel bir varlık haline getirmektir. Halkevleri bunları gerçekleştirmek için çalışıyordu.

Türk milletinin kendi yapısına uygun yollardan ulaşabilmesi, her derecedeki eğitim kurumları dışında bir halk terbiyesi teşkilatı kurmak ve bu amaç ile 19 Şubat 1932'de resmen açılan Halkevleri, Atatürk'ün direktifleriyle kurulmuş ve kısa zamanda Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış çok önemli bir kültür kurumudur. Halkevleri çalışmaları Cumhuriyet Halk Fırkasının parti programındaki ilkeler doğrultusunda yürütülmüştür. Bu kurumlar 1932-1951 yılları arasında Türkiye'nin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli roller oynamıştır. Başta Atatürk olmak üzere, dönemin önde gelen devlet adamları zaman zaman halkevleri çalışmalarına bizzat katılmak suretiyle bu kurumları desteklemişler, böylece geniş halk kitlelerinin halkevlerinde yapılan faaliyetlere katılımını sağlamışlardır.

10 Mayıs 1931'de CHF Üçüncü Büyük Kongresi toplanır. Kongrede halkevlerinin açılması teklif edilir ve bu teklif kongrenin 17.5.1931 tarihli celsesinde üzerinde herhangi bir tartışma olmaksızın oybirliğiyle kabul edilir. Bunun üzerine CHF vilâyet merkezleri tarafından çeşitli merkezlerde halkevi açmak için hazırlıklara başlanır. Yaklaşık dokuz aylık bir hazırlık devresinden sonra, ilk olarak Adana,

Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van'da 19 Şubat 1932 Cuma günü, saat 15'te halkevleri görkemli törenlerle açılır.

Halkevleri kuruluşundan hemen sonra ülke geneline hızla yayılmıştır. Talimatnamedeki şartlara uyan vilâyet, kaza, hattâ köylerde bile halkevi açılır. Bir ara adları "ulusevi" şeklinde değiştirilmekle beraber, daha sonra bu addan vazgeçilir ve tekrar halkevi adına dönlür. Bu kurumların ilk açılış günü olan 19 Şubat ve bu günü takip eden ilk pazar günü, sonraki yıllarda ülke genelinde halkevleri bayramı olarak kutlanır.

Reşit Galip ve arkadaşlarının hazırladığı ilk Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi'ne göre, halkevleri teşkilindeki esaslar şöyle belirlenmiştir.

Halkevlerinin kapısı CHF'ye kayıtlı olan veya olmayan herkese açıktır. Fakat halkevi idare heyeti ve şube idare komitelerine aza olabilmek için Halk Fırkası mensubu olmak gerekir. Memurların idare heyetlerine girmesinde bir sakınca yoktur. Halkevlerinin açılma kararı Fırka Umumî İdare Heyetine, evlerin tesis, teşkil ve düzenlenmesi vilâyet idare heyetlerine aittir. Ankara Halkevi'nin reisi Parti Umumî İdare Heyeti tarafından doğrudan seçilir; Parti genel sekreteri ile doğrudan haberleşir ve raporlarını buraya gönderir.

Bir yerde halkevi kurmak için şube faaliyetlerini temin edecek unsurlar ve bunların çalışmasına elverişli bina, para ve diğer maddî araçlar aranır. Bir halkevi en az üç şubenin çalışması sağlanmak şartıyla açılabilir. Halkevi binaları CHP idare heyetleri tarafından temin, tanzim ve tefriş edilir; masrafları vilâyet parti idare heyetlerince karşılanır. Fakat şube çalışmalarının gelişmesi için yapılacak bağışlar halkevi idare heyetince kabul edilir. Vilâyet idare heyetleri, halkevince her yıl başında hazırlanan bütçeyi tasdik eder ve denetler. Halkevi salonları CHP prensiplerine muhalif olmayan ya da başka bir partiyle ilgili olmayan bütün toplantılara açıktır. Halkevinde bilardo, salon tenisi ve diğer salon jimnastikleri için yer ayrılır, içki ve oyuna izin verilmez; en az ayda bir defa genel temsil verilir. Halkevi toplantılarına gelenler için özel bir yer ayrılmaz. Yalnız Atatürk'e ve devlet otoritesine saygı işareti olarak cumhurbaşkanına, TBMM başkanına, başbakana, memur bulundukları yerlerde vali, kaymakam ve nahiye müdürleriyle o yerin en büyük komutanına yer hazırlanır.

Halkevi idare heyeti, şube komitelerinin kendi aralarında belirledikleri birer temsilciden oluşur. Seçim iki yılda bir yapılır; üyeler yeniden seçilebilir. Vilâyet parti idare heyetinin üyeleri arasından seçeceği bir kişi halkevi idare heyetine başkanlık yapar. Halkevi idare heyeti, şube çalışmaları hakkında parti genel sekreterliğine üç ayda bir rapor gönderir. Hesapları parti idare heyetinin belirleyeceği usullerle kontrol ve teftiş edilir. Halkevlerini denetlemek için parti idare heyeti üyelerinden biri memur edilebileceği gibi, parti mensupları ve milletvekilleri de bu yolda vazifelendirilir.

Vatandaşların eğilimlerine göre kendilerine bir çalışma alanı bulabilmelerini temin amacıyla halkevleri Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, İçtimâî Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi, Köycüler Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi olmak üzere toplam 9 şubeye ayrılmıştır. Her şubenin, şubeye giren üyeyi kaydetmek için bir kayıt defteri bulunur. Üye sayısı 50'ye kadar olan şubeler üç, 50'den fazla olanlar beş kişilik bir şube komitesi seçerler. Üye sayısı 10'dan az olan şubeler için komite seçimi yapılmaz. Şubeler kendi çalışma talimatnamelerini kendileri hazırlar.

Kitap ve dergi yayını yanında verilen konferanslar yoluyla halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek, Kemalizm inanan ve devrim düşüncesini halkın içine sindirmek amacıyla yabancı kültürlerin propagandalarından korumak halkevlerinin temel hedeflerinden olmuştur.

Atatürk ve İnönü devrinde, 1920-1950 yıllarında toplumsal politika açısından Atatürk'ün Halkçılık Programı ile halkçılık ilkesinin ve Halkevleri ile Halkodalarının önemli işlevleri olmuştur. Bu otuz yıllık dönemde, Atatürkçü düşüncede halkçılık prensibi siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarla da ilişkili olarak sürekli bir değişim, dönüşüm ve gelişim içinde olmuştur. 1950'den sonra halkçılık, ulusal ve küresel şartların da etkisiyle, Halkevleri örneğinde erozyona maruz kalmıştır. Özellikle Halkevlerinin kültürel hayatımıza katkıları ve bu alandaki birikimler ulusal hazinemizde mümtaz yerini almıştır.

Atatürk'ün vefatından sonra da Onun kültür kurumları, dolayısıyla kültürel alandaki fikirleri yayılma alanını genişletmeye devam etmiştir. Onun düşüncelerinin topluma götürülmesi ve halk arasında kökleşmesinde Halkevleri ve Halkodaları önemli işlevler görmüştür.

Atatürk'ün halkçılık ilkesi Halkevlerinin kültürel ve toplumsal faaliyetlerinin mihverini oluşturmuştur. Onun devrimlerini, "halka rağmen, halk için" düsturundan hareketle uygulamaya koyduğu ve başarıya ulaştırdığı dikkate alınırsa, demokratik toplum düzeninin oluşumu açısından irdelemek yerinde olacaktır. Bazı çevrelerin, Atatürk'ün devrimlerini "tepeden inme" yaptığı yollu ifadeleri ise gerçekleri yansıtmaz. Çünkü O, yaptıklarını Kocatepe'den inerek gerçekleştirmiş ve oraya halkı bırakıp saraylara tünemiş olanlara karşı çıkmıştı.

14 Mayıs 1950'de Demokrat Partinin ezici bir çoğunlukla iktidara gelmesiyle, halkevlerinin durumu tamamen sarsılmış, Demokrat Parti ödenek yokluğu gerekçesiyle 18 Haziran 1950'de ilk olarak Londra Halkevi'nin faaliyetlerini durdurmuştur. Bu tarihten sonra kamuoyunda halkevleriyle ilgili tartışmalar daha da artmıştır. Nitekim Demokrat Parti milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan "Halkevlerinin ve Bazı Halk Partisi Gayri Menkullerinin Hazineye İadesi Hakkındaki Kanun Lâyihası" 9 Ağustos 1951 tarihinde açık oylamaya sunulmuş ve lâyiha, mecliste bulunan 365 milletvekilinden 362'sinin olumlu oyuyla geçmiştir. Yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa sonucunda halkevleri binalarına ve binalardaki mallara resmen el konulduğu ve bunlar hazineye iade edildiği için halkevleri de fiilen çalışamaz hale gelmiş, başka deyişle kapanmıştır.

Vural GÜNDÜZ

vuralgunduz@hotmail.com.tr

KAYNAKÇA:

1-C.H.F. *Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931)*, İstanbul: 1931, s.241-259; C.H.F. *Nizamnamesi*, Ankara:1931, s. 16.

2-Ulusevinde konferans", *Anadolu*, nr. 6098, 24 Kânunuevvel/Aralık 1934; "Bugün ulusevinde konferans var", nr. 6102, 28 Kânunuevvel/Aralık 1934.

3-Halkevlerini yarı resmî kültür merkezleri (semi-official cultural centers) olarak kabul eden Arzu Öztürkmen, "Celebrating National Holidays in Turkey: History and Memory" başlıklı makalesinde halkevleri bayramının geniş katılımı ve bir festival havası içinde kutlandığını belirtmektedir. Daha geniş bilgi için bk. Arzu Öztürkmen, "Celebrating National Holidays in Turkey: History and Memory", *New Perspectives on Turkey*, nr.25, Sonbahar 2001, s. 47-75.

4-C.H.F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Ankara:1932, s.5-21.

5-Mustafa Oral : *Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 53, Cilt: XVIII, Temmuz 2002

Yorumlar

- [Kültür/Sanat](#) [2]

Kaynak URL (04/05/2024 - 13:33 tarihinde yazdırıldı):

<http://politikadergisi.com/okur-makale/turk-aydinlanma-hareketinde-halkevleri-0>

Bağlantılar:

[1] <http://politikadergisi.com/pd-uye/gokmen>

[2] <http://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/kultursanat>

